

Demokratisk kontrol og strategisk effektivitet – det danske Forsvar i krig

Af cand.mag. og ph.d.-studerende Robert Petersen

Demokratisk kontrol med militæret er den proces, der skal sikre, at soldater gør hvad de får besked på af deres civile ledere. Uden at det går ud over militærets strategiske effektivitet. Ved at se på fire centrale krav til de civil-militære relationer i Danmark siden starten på den "aktivistiske" udenrigspolitik i 1990 vil såvel den demokratiske kontrol som militærets strategiske effektivitet blive analyseret i dette kapitel.

Indledning: Det globale Forsvar

I juli 2005 bragte *Weekendavisen* et interview med den daværende nr. 2 i Forsvarskommandoen og nu kommende forsvarschef, viceadmiral Tim Sloth-Jørgensen. I den forbindelse sagde han blandt andet: *I en globaliseret verden med terror, findes der ikke længere steder, som man kan sige ikke angår os. Vi har som danskere en interesse i, at der bliver ro i Irak. Vi har en interesse i, at der er ro i Østtimor. Og vil man sætte ind over for pirater i Malaccastrædet, er det ikke politiet, men forsvaret man vil anvende. Hvis vi kan skabe ro et maksimalt antal steder, er der også større chance for ro internt i Danmark. Det går moderne forsvar ud på. Hele verden må i dag siges at være dansk interesseområde.¹*

Udtalelsen viser ganske godt hvilke forandringer der er sket med det danske Forsvar fra den kolde krigs afslutning til i dag. Det danske Forsvar var ved den kolde krigs afslutning omkring 1990-91 et territorialforsvar, der skulle forsvare Danmarks eksistens indenfor rammerne af NATO. Internationale operationer spillede en meget begrænset rolle og talte ikke med i officerers karrierer. I dag er det danske Forsvar blevet til et moderne ekspeditionskorps, der søger at promovere vestlige værdier såsom respekt for menneskerettigheder og demokrati i udlandet under ofte politilignende aktioner. Vi har krigsskibe ud for Somalias og Libanons kyst, tropper i kamp i Afghanistan og indtil 2007 en (for Danmark) betydelig militær tilstedeværelse i Irak. Alene i Afghanistan er femten danske soldater blevet dræbt siden de første danske soldater ankom i 2002 og så frem til midten af 2008.² Efterhånden forsvandt den folkelige opbakning bag engagementet i Irak, men der er fortsat stor støtte til indsatsen i Afghanistan. Da den danske ambassade i Pakistan i juni 2008 blev sprængt i luften af al Qaida-terrorister viste en meningsmåling fra Gallup, at 57 procent af danskerne mente, at det var den danske krigsindsats der var årsagen til terrorbomben, men 62 procent ønskede, at Danmark skulle fortsætte med at med være militært tilstede i Afghanistan.³

Temaet i dette kapitel er spørgsmålet om demokratisk kontrol og strategisk effektivitet med det danske Forsvar. Hvor god er den demokratisk kontrol med det danske Forsvar og hvor strategisk effektive er vores styrker? Begge dele er lige relevante for at forstå hvor godt det danske Forsvar er. Demokratisk kontrol kan defineres som Forsvarets lydighed overfor beslutninger truffet på et folkeretligt grundlag af Folketinget og styret af regeringen. Politisk lydighed og lydhørhed er imidlertid ikke ensbetydende med, at det danske Forsvar er strategisk effektiv – dvs. lever op til de overordnede strategiske interesser for Danmark og er i stand til at kæmpe. Strategisk effektivitet skal heller ikke forstås som det samme som militær effektivitet (selvom det indgår), da et militær

¹ Johnson juli 2005.

² Brøndum april 2008.

³ Flores & Henriksen juni 2008. Formodentlig skyldes den folkelige opfattelse en misforståelse: Al Qaida har i en erklæring udelukkende begrundet bomben med henvisning til de såkaldte Muhammed-tegninger, der i 2005 blev trykt i Jyllandsposten og som efterfølgende i flere omgange udløste to store kriser mellem Danmark og verdens muslimer. Så vidt vides er Danmark aldrig blev truet med terror pga. vores tilstedeværelse i tidligere Irak og nu Afghanistan.

sagtens kan være stærkt rent militært, men samtidig undergrave den nationale sikkerhed ved fx at motivere andre lande til at opruste. I stedet skal strategisk effektivitet forstås som et helhedssyn, hvor militæret i samspil med den førte udenrigspolitik øger den nationale sikkerhed uden at skade den i andre lande. Militæret skal være forberedt på den opgave, som den af politikerne bliver sat til at udføre – også selvom den militære ledelse har andre præferencer. Det skal her erindres, at det amerikanske militær (med Marinekorpset som en undtagelse) hele tiden prøvede at behandle Vietnam-krigen 1964-75 som en konventionel krig og prompte efter Saigons fald i 1975 glemte alt om guerillakrig for at hellige sig den konventionelle krigs velsignelser. Udelukkende for at blive overrasket igen da den stod overfor en ny oprørsbevægelse i Irak efter Baghdads fald i 2003. Strategisk effektivitet fordrer et militær, som både er fleksibelt og omstillingsparat i at forberede sig på den opgave den mest sandsynlig skal udføre og ikke den opgave den foretrækker.

For at analysere både hvor god den demokratiske kontrol er og hvor strategisk effektiv det danske Forsvar er, har jeg valgt at inddrage den amerikanske professor Gregory Fosters⁴ fire krav til de civil-militære relationer. De er som følgende:

1. Operationel kompetence, dvs. at militæret kan udføre de opgaver, som den bliver pålagt fra politisk side.
2. God rådgivning, dvs. at de råd som de folkevalgte politikere får fra militærets side er saglige og neutrale.
3. Politisk neutralitet, dvs. at militæret er (parti)politisk neutral og ikke er loyal overfor bestemte politiske interesser, et bestemt parti eller lignende.
4. Social ansvarlighed, dvs. at militæret i bedste fald loyalt repræsenterer det danske samfunds normer og værdier gennem sine borgere i uniform eller i det mindste ikke aktivt prøver at underminere disse værdier.⁵

Forståelsen af disse fire krav i en dansk kontekst er enkel: Hvis alle disse krav er opfyldte er det danske Forsvar både under stærk demokratisk kontrol og samtidig strategisk effektiv. Hvis en eller flere flere af disse krav ikke er opfyldte er der noget galt, som den demokratiske kontrol må søge at rette op på. Hvis alle fire punkter ikke er opfyldte, så kan der uden overdrivelse tales om en alvorlig krise i de civil-militære relationer.

Rent tematisk er dette kapitel bygget op således, at jeg først ser på hvilke aktører, som primært styrer de civil-militære relationer i Danmark. Dernæst vil jeg gå tematisk frem og ud fra professor Fosters fire krav belyse de civil-militære relationer i Danmark og hvad den kan bruges til at fortælle om den demokratiske kontrol med det danske Forsvar og det danske Forsvars strategiske effektivitet.

Aktørerne

Danmark valgte efter 1945 at indgå i en række internationale organisationer for at sikre international fred og stabilitet, samt fremme økonomisk og demokratisk udvikling. Ved at blive medlem af NATO i 1949 forpligtede Danmark sig til at deltage i forsvaret af Vesteuropa i tilfældet af en sovjetisk aggression og om nødvendigt at overdrage den såkaldte operationelle kontrol med de danske styrker til NATO-ledelse såfremt det blev nødvendigt. Dvs. at det ville være en amerikansk øverstkommanderende, der i NATO-regi ville lede de nationale styrker i tilfælde af en krise eller krig med Østblokken. Men formelt ville det fortsat være regeringen og Folketinget som skulle beslutte om en overdragelse af operationel kontrol til NATO skulle finde sted eller tilbagekaldes.

⁴ Professor Gregory Foster er professor ved National Defence University i USA.

⁵ Foster 2000.

Venstrefløjen – som var i oppositionen til Danmarks medlemskab af NATO – mente, at Danmark derved overdrog suveræniteten til NATO og reelt til den amerikanske præsident, da NATOs militære chef i sagens natur altid ville være en amerikansk general. I praksis er det betydelig mere usikkert hvordan det ville fungere. Gennem fyrré år udarbejdede og indøvede NATO procedurer for hvordan alliancen skulle gøre hvad i tilfælde af krise eller krig, men om det ville ske sådan i praksis vidste ingen. Der lå eksempelvis en latent konflikt omkring hvornår danske styrker skulle overgå til NATO-kommando i en krise/krigssituation eller hvem der skulle afgøre brug af kernevåben i Danmark. Forsvaret pressede i 1979 på for at få afklaret disse spørgsmål i en dansk sammenhæng, men Udenrigsministeriet afviste ønsket. Måske fordi det ville skabe fokus på svære, måske uløselige, problemer med dansk suverænitet.⁶ Den internationale dimension er i en vis forstand kun blevet forstærket i tiden efter den kolde krig. Danmark har siden 1990 deltaget en lang række internationale operationer og altid under enten FN eller NATO-sammenhæng eller som en del af en ”koalition af villige”-alliance. Det vil føre for vidt at inddrage alle disse internationale aktører – der alligevel skifter fra operation til operation – i dette kapitel, men det er ikke ensbetydende med, at deres rolle og betydning ikke skal omtales. Dette kapitel vil i sagens natur vælge en ”snæver” og rent national gennemgang af de permanente civil-militære aktører for på den måde at undgå at overdeterminere analysen:

1. **Folketinget:** Danske folketingsmedlemmer udøver demokratisk kontrol med Forsvaret gennem lovgivningsarbejde, forsvarsforlig og finansloven. Folketinget skal i henhold til Grundlovens § 19, stk 2 godkende al anvendelse af Forsvaret til krig og militære operationer undtaget i tilfælde af et overraskelsesangreb. I den situation gælder den særlige forholdsordre om, at der skal ydes væbnet modstand uanset hvad.⁷ Folketinget kan indkaldes ekstraordinært og på kort tid træffe centrale forsvarspolitiske beslutninger. Da Folketinget i december 2001 skulle tage stilling til spørgsmålet om afsendelsen af Jægerkorpset og Frømandskorpset til Afghanistan gik der to dage fra, at beslutningsforslaget blev fremlagt og til, at et flertal vedtog beslutningsforslaget i Folketinget.⁸ Gennem **Udenrigspolitisk Nævn** orienteres Folketinget om vigtige udenrigspolitiske begivenheder, bliver taget på råd af regeringen og kan somme tider endog levere den parlamentariske støtte til en militær udsendelse. Da regeringen i 1992 sendte FN-soldater til Kroatien var det nok at bede om Nævnets støtte og ikke hele Folketinget. Regeringen har direkte pligt i henhold til Grundloven til at konsultere Nævnet omkring udenrigspolitiske beslutninger af større betydning. Nævnet har 17 medlemmer. I **Forsvarsudvalget** bliver mere militærtekniske spørgsmål diskuteret med partiernes forsvarsordførere. Det er et relativt ”svagt” udvalg og bruges faktisk ikke i forbindelse med udarbejdelse af **forsvarsforlig**, som udstikker mål, rammer og budget for Forsvaret. Det seneste forsvarsforlig fra 2004 omfatter et budget på 19 milliarder kroner eller tre procent af statsbudgettet.⁹ I stedet udarbejdes forsvarsaftaler af den såkaldte **følgegruppe** og på den måde holdes forsvarskritiske partier udenfor. Forsvarsforliget er Folketingets vigtigste redskab til rammekontrol. **Følgegruppen** omtales også mere uformelt som ”**forsvarsbrødrene**” og kan være en nyttig allieret for Forsvarsministeriet til uformelt at afværge større kriser om Forsvaret inde de bliver blæst op til noget stort i medierne. Til

⁶ Petersen 2004 side 192.

⁷ Forholdsordren fra 1952 (stadig i kraft) rummer bl.a.: *I tilfælde af angreb på dansk territorium eller på dansk militær enhed uden for dansk territorium skal de angrebne styrker ufortøvet optage kampen uden at ordre afventes eller søges indhentet, selv om krigserklæring eller krigstilstand ikke er de pågældende chefer bekendt.*

⁸ Samtale Helge Adam Møller.

⁹ Nørby 2006 side 18.

gengæld er de så også betydelig bedre underrettet end **Forsvarsudvalget**.¹⁰ En sidste kontrolmekanisme er i form af **Forsvarskommissioner**, hvor Folketingets partier i en tid med teknologiske forandringer og internationale omvæltninger kan nedsætte en kommission, der i substansen analyserer Forsvarets behov for udrustning og opgaver. Den forsvarspolitiske tradition for konsensus betyder, at disse forsvarskommissioner ikke altid er kendt for den mest dramatiske nytænkning.

2. **Forsvarsministeriet:** Den danske forsvarsminister er i henhold til **Forsvarsloven** den øverstkommanderende for det danske Forsvar. Departementet er relativt lille med omkring 140 ansatte, heraf 30 officerer (2006).¹¹ Den tidligere departementschef Anders Troldborg forklarer departementets ringe størrelse med en bevidst beslutning om, at overlade så meget beslutningskompetence som mulig til Forsvarskommandoen og de tre underliggende værn. Selve departementet skal først og fremmest ses som forsvarsministerens personlige sekretariat og dernæst som bindeleddet mellem Folketinget og Forsvaret.¹² Departementets vigtigste opgave er at gennemføre den demokratiske kontrol med Forsvaret og i den forbindelse at udarbejde de nødvendige politiske retningslinier for Forsvarets virke.
3. **Forsvarskommandoen:** Forsvarskommandoen (FKO) blev oprettet i 1970 til afløsning for den såkaldte Forsvarsstab, der fra 1950 hjalp Forsvarschefen med at koordinere de tre værns (Hærens Operative Kommando, Søværnets Operative Kommando og Flyvertaktisk Kommando) krigsforberedelser og eventuelle indsats. Forsvarskommandoens oprettelse var en reaktion på stoppet for den amerikanske våbenhjælp i tresserne og det deraf følgende behov for at skabe den bedste styring omkring Forsvarets penge. Forsvarskommandoen er en værnssfælles ledelse med cirka 250 ansatte, deraf en tredjedel civile i 2008.¹³ Forsvarskommandoen består af forsvarschefen og Forsvarsstaben. Deres opgave er at koordinere, uddanne og styre anvendelsen af Forsvaret. Den øverste leder er forsvarschefen, der er den højeste militære leder i Danmark og desuden regeringens vigtigste rådgiver i militære spørgsmål.

Statsministeren kan – efter forgodtbefindende – vælge at inddrage sig selv i et militært eller sikkerhedspolitisk spørgsmål gennem deltagelse i det såkaldte Sikkerhedsudvalg, der opererer på ad hoc-basis. Sikkerhedsudvalget – som bl.a. har forsvarsministeren, udenrigsministeren og justitsministeren som medlemmer – kan efter behov tilkalde fx forsvarschefen til samråd for at få belyst de militære spørgsmål i forbindelse med en eller anden krise eller krig. Den socialdemokratiske statsminister Poul Nyrup Rasmussen (1993-2001) begyndte med at bruge dette udvalg til det formål. Udvalget mødtes eksempelvis flere gange i forbindelse med terrorangrebene på USA den 11. september 2001.¹⁴ Det skal også noteres, at Statsministeren i de seneste par år har haft en konsulent i forsvarspolitiske spørgsmål ansat i Statsministeriet, der personligt kan rådgive statsministeren i militære anliggender, også selvom forsvarschefen formelt stadig er regeringens øverste militære rådgiver.

¹⁰ Samtale Anders Troldborg.

¹¹ Nørby 2006 side 31. Ved henvendelse til Forsvarsministeriet fik jeg den 9. marts 2007 skriftligt at vide, at dette tal ikke har ændret sig meget hen over årene. I 1980 var der således 154 civilt ansatte. I 1985 var tallet for de civilt ansatte 162, i 1990 175, i 1995 151, i 2000 183 og i 2005 132. Andelen af supplerende militært personale udlånt fra Forsvarskommandoen kendes ikke for perioden 1980 til 1990, så tallene er ikke helt fyldestgørende.

¹² Samtale Anders Troldborg.

¹³ Forsvarskommandoens hjemmeside.

¹⁴ Samtale Anders Troldborg.

Operationel kompetence

Det danske Forsvar er i dag involveret i en større NATO-operation i Afghanistan med 696 soldater. Officielt er den primære opgave for danske soldater at bidrage til genopbygningen af det afghanske samfund med de såkaldte Provincial Reconstruction Teams (PRT), men i praksis er opgaven i høj grad også oprørsbekæmpelse rettet mod Taliban-bevægelsens guerillakrigere, kriminelle grupper og diverse krigsherrer i det lovløse land.¹⁵ Nogle af kampene har været endog særdeles intensive og en foreløbig kulmination kom i juli-august 2006, da en let dansk opklaringsenhed på omkring 100 soldater fra Gardehusarregimentet i over en måned fastholdt en såkaldt "combat outpost" i Musa Qala mod Taliban. Omkring 50 gange blev styrken angrebet og de måtte 78 gange tilkalde luftangreb, hvilket ganske godt illustrerer intensiteten i kampene.¹⁶

Generelt demonstrerer det danske Forsvar i dag større operationel kompetence end for cirka 20 år siden. Det danske Forsvar deltager i dag i særdeles intensive operationer og så vidt vides er ingen opgaver ikke blevet udført fordi Forsvaret ikke var i stand til det eller på grund af militær inkompetence. Med en enkelt undtagelse – en raketulykke i Kabul lufthavn, hvor væsentlige sikkerhedsbestemmelser groft blev tilsidesat – synes ingen danske soldater at have mistet livet på grund af manglende militær kompetence.¹⁷ Ikke alle ville være enige i den karakteristik og eksempelvis den tidligere chef for Jægerkorpset, Poul Dahl, omtalte danske soldater i Afghanistan som "lærlinge" på "erhvervspraktik" i Afghanistan efter en dansk soldat blev dræbt af et vådeskud.¹⁸ Det må imidlertid siges, at hvis det virkelig var tilfældet ville de danske tab formodentlig være endnu større og færre opgaver kunne udføres. Snarere ligner de danske tabstal – herunder også vådeskudsulykkerne – en uundgåelig konsekvens af, at danske soldater opererer i en krigszone.

Det danske Forsvar og specielt den danske hær synes derfor i dag at være operationel kompetent til de opgaver den udfører og opfylder dermed det første af de centrale krav, som professor Foster stiller op. Men prisen har været betydelig og tegner et billede af, at Forsvaret mest af alt synes at have vundet en pyrrhus-sejr: Forsvaret har i de seneste par år oplevet en veritabel personaleflugt, som selv forsvarsledelsen har indrømmet om ganske få år kan true muligheden for at videreføre det internationale engagement. Alene i løbet af de første fire måneder af 2008 har 564 fastansatte soldater forladt deres tjeneste som soldater, heraf 83 officerer, 69 befalingsmænd og 331 konstabler. Det ville blive til 1.700 i alt i løbet af 2008 hvis det fortsatte sådan.¹⁹ Det er indlysende, at med en så massiv personaleflugt – ikke mindst på grund af den hyppige rate af internationale operationer, som samtidig bliver mere og mere farlige – trues selve Forsvarets organisation af kollaps.

Det kan i den forbindelse være instruktivt at se på udviklingen i Forsvarets omstilling fra et territorialforsvar og til et moderne ekspeditionskorps, som Forsvaret reelt har udviklet sig til i dag. Tilbage i 1988 var det danske Forsvar bygget op som et territorialforsvar, der uddannede årgang efter årgang af værnepligtige til at forsvare Danmark. I virkeligheden fik det danske Forsvar en ganske stedmoderlig behandling i specielt de sidste år af den kolde krig og led under en række alvorlige problemer, som bl.a. Forsvarskommissionen af 1988 (FK 88) prøvede at afdække. Som kommissionen tørt konstaterede, kunne det danske Forsvar ikke udføre de opgaver, som den var blevet pålagt.²⁰ Det var eksempelvis antagelsen i NATO, at Warszawapagten havde depoter med ammunition til 60 dages højintensiv kamp. Målsætningen for NATO var, at have ammunition til 30 dage. I hovedbindet til FK 88-beretningen blev ammunitionssituationen i Forsvaret beskrevet som

¹⁵ Forsvarsministeriets hjemmeside.

¹⁶ Vibe september 2006.

¹⁷ Tre danske og to tyske ingeniørsoldater omkom ved raketulykken i Kabul i marts 2002.

¹⁸ Jakobsen februar 2008.

¹⁹ Aagaard maj 2008.

²⁰ FK 88 hovedbind side 157.

„mindre tilfredsstillende” og såede dermed tvivl om hvorvidt de danske styrker kunne kæmpe tilstrækkelig længe til forstærkninger fra NATO kunne nå frem.²¹ I et af bilagene til FK 88 kommer frem, at de lave ammunitionslagre ”kan reducere styrkernes faktiske muligheder for aktiv indsats ud over få dage med de konsekvenser, som det kan have for forstærkningernes indsættelse”. Med andre ord kunne alle tre værn formodentlig kun kunne kæmpe ganske kort tid hvis det kom til krig.²² FK 88 anbefalede, at Hæren fik tildelt de nødvendige ressourcer, så beholdningen i Hærens centrale kampenhed Jydske Division kunne komme op på 66 procent af NATO’s standarder (dvs. 30 dages højintensiv kamp) når det gjaldt tungt artilleri (155 mm haubitser) og 90 procent når det gjaldt panserværnsvåben.²³ Som den danske brigadegeneral Michael Clemmesen påpegede i en artikel, så var der imidlertid også en ganske anden og betydelig mere alvorlig krise under opsejling: I de sidste to årtier af den kolde krig opstod en gradvis accept af, at krig (i dette tilfælde atomkrig) var en umulighed og at man derfor kunne indrette sig så godt som mulig under de nye vilkår. Resultatet blev et tab af professionalisme og en erodering i realismen i soldaternes øvelsesaktiviteter.²⁴

Udgangspunktet var med andre ord den værst tænkelige da Forsvaret efter den kolde krigs afslutning skulle sættes på nye opgaver og gradvist begyndte omstillingen væk fra et territorialforsvar. Den første – primært symbolske – prøve kom, da korvetten ”Olfert Fischer” i 1990 sejlede til Mellemøsten for at være med til at opretholde en embargo mod Irak efter invasionen af Kuwait. Men det virkelige gennembrud kom da regeringen og Folketinget gav grønt lys til, at Danmark kunne sende FN-tropper til først Kroatien og siden Bosnien for at prøve at skabe fred i den jugoslaviske borgerkrig. Det danske Forsvars indsats i det tidligere Jugoslavien gjorde meget for at ændre Forsvarets image i offentligheden og politikernes opfattelse af Forsvaret, og som den tidligere forsvarsminister Hans Engell konstaterede reddede Jugoslavien det danske Forsvar.²⁵ Der var da også positive historier, som eksempelvis udsendelsen af en kampvognseskadron for at forstærke FN-styrken ”Nordbat 2” i Tuzla-enklaven i Bosnien. Missionen var tæt på at ende i en ydmygende fiasko, da dele af FN ikke ønskede at få disse kampvogne og da Serbien blokerede kampvognene i at komme til Tuzla via den hurtigste vej fra Serbien. Da kampvognene nåede endelig nåede frem ydede de imidlertid en god indsats med at beskytte FN-personel – mest markant under den såkaldte ”operation Bøllebank” i april 1994, da en svensk FN-post kom under serbisk ild og kampvognene i to omgange måtte udkæmpe en voldsom træfning med de nedgravede serbiske militssoldater. Formodentlig omkom omkring 150 serbere.²⁶

Kampvognene var for ”Nordbat 2” et vigtigt landmilitært våben og kunne i høj grad kompensere for, at den luftstøtte – som FN i teorien kunne modtage fra NATO – alt for tit udeblev. Eksempelvis sendte Nederlandene en letbevæbnet, fredsbevarende styrke til Srebrenica, der kun havde luftstøtte fra NATO at støtte sig til hvis serberne skulle finde på at angribe. Da serberne i juli 1995 mistede tålmodigheden og besluttede sig for at indtage Srebrenica prøvede ”Dutchbat” (navnet på den nederlandske styrke) et sted mellem tre og fem gange at tilkalde luftangreb, som aldrig blev udført.²⁷ Resultatet blev et blodbad på minimum 8.000 bosniske muslimer. Tilstedeværelsen af kampvogne i Tuzla-enklaven synes i høj grad at have sikret mod at noget tilsvarende skete her og under alle omstændighederne havde FN-styrkerne i Tuzla et håndfast middel til at forsvare sig selv med. Også

²¹ FK 88 hovedbind side 144.

²² Det bliver ikke klarlagt hvilke beregningsmodeller der ligger til grund for det synspunkt, men det ville selvsagt også have forudsat, at ammunitionsbeholdningen ville være kendt. Det skal dog nævnes, at såvel erfaringerne fra Golfkrigen i 1991, Kosovo-krigen i 1999 og invasionen af Irak i 2003 indikerer, at ammunitionsforbruget hele tiden er større end oprindelig forventet. Med andre ord kunne situationen være blevet kritisk hurtigere end selv FK88 regnede med.

²³ FK 88 hovedbind side 158.

²⁴ Clemmensen maj 2003.

²⁵ Heurlin 2004 side 19.

²⁶ Møller 2002 side 295-297.

²⁷ Report of the Secretary General pursuant to General Assembly resolution 53/35. Fall of Srebrenica. Side 70. NATO-fly gennemførte et luftangreb på de serbiske styrker nær Srebrenica umiddelbart efter byens fald.

på andre punkter gik Danmark lidt længere end hvad andre lande var parate til og sendte eksempelvis i oktober 1995 en signalopklaringsenhed til Tuzla på foranledning af Forsvarets Efterretningstjeneste. Dette uagtet, at efterretningsindhentning ikke var tilladt under FN-operationer. Den sidste FN-chef for "Nordbat 2", oberst Per Hvidberg, erindrer, at enheden ydede en værdifuld indsats ved at aflytte radio- og telefonkommunikationen i området, da FN-tropperne – støttet af kampvognene – som led i implementeringen af først en våbenhvile og siden Dayton-fredsftalen i 1995 begyndte at åbne vejene ud af enklaven og tvang de lokale militser til at fjerne deres vejspærringer og miner.²⁸ Det er bemærkelsesværdigt, at Danmark ud fra det elendige udgangspunkt få år tidligere – som FK 88 afdækkede – trods alt kunne sende soldater ud, som endte med at klare sig så godt som de gjorde.²⁹

Mens beretningen om "Nordbat 2" i Tuzla-enklaven generelt er positiv er beretningen om "Danbat" i Kroatien mere blandet. "Danbat" blev med sine 860 soldater, 25 officerer og 7 observatører anbragt som en buffer mellem hhv. serberne og kroaterne i Krajina-provinsen efter en våbenhvile blev indgået i 1992. I praksis var våbenhvilen højst ustabil, da specielt kroaterne brugte deres voksende militære overlegenhed til at foretage mindre militære fremstød som optakt til det helt store angreb i august-september 1995, der endte med at fordrive omkring 250.000 etniske serbere fra Krajina i Kroatien.³⁰ "Danbat" havde problemer allerede før da i tomrummet mellem den nationale ledelse og at være under operationel kontrol af FN. Den danske FN-chef for Sektor Nord (hvor "Danbat" var udstationeret) i 1993-94, oberst Bjarne Hesselberg, gav i september 1993 ordre til, at "Danbat" skulle udlåne et kompagni til at understøtte et canadisk angreb på kroaterne, der havde et mindre angreb i Medak-området og foretaget massakrer på etniske serbere i tre landsbyer. Oberst Hesselberg handlede her i sin egenskab af FN-chef, men oplevede, at kompagnicheferne i "Danbat" revolterede og henvendte sig direkte til Hærens Operative Kommando for at blive fritaget den opgave, fordi de ikke følte sig udrustet til at tage en væbnet konfrontation med kroatiske hærstyrker. Oberst Hesselberg måtte i stedet finde et andet kompagni til angrebet, som i øvrigt lykkedes over al forventning. Det var usædvanligt i en dansk sammenhæng, men ganske normalt i hele FN-styrken i det tidligere Jugoslavien, at nationale kontingenter fik bindinger på hvad de kunne bruges til eller henvendte sig til deres regeringer hvis de var uenige med hvad der blev besluttet i FN. Oberst Hesselberg erindrer, at det franske FN-kontingent i Kroatien permanent havde to franske officerer anbragt på et hotelværelse i Zagreb, hvis eneste opgave var at tage den franske forsvarsledelse med på råd hver gang FN traf en beslutning i Kroatien. Formelt var kun kontakt om logistiske problemer tilladt, men det så alle kontingenter stort på.³¹

"Danbat" sluttede også sin mission på den mest tragiske måde, da kroaterne gik til angreb over en bred front i august 1995 og fordrev serberne. Danske soldater oplevede både henrettelser af enkelte soldater og i et tilfælde en massakre på civile uden at kunne gribe ind. Forunderlig nok synes "Danbat" påny at blive taget på sengen, da den kroatiske hær i september 1995 angreb hen over Una-floden og ind i Bosnien, hvilket førte dem tværs henover de danske stillinger. Den danske bataljonsledelse havde ignoreret advarslerne om et forestående angreb³², bataljonschefen var taget hjem til Danmark og som prikken over i'et blev halvdelen af de 180 danske soldater i den danske lejr Camp Dannevirke sendt ud på en 25 kilometers march langs den kroatisk-serbiske frontlinie for

²⁸ Samtale Per Hvidberg.

²⁹ Ikke alle landes metoder var lige pæne. Oberst Hvidberg erindrer, at han engang oplevede en "vild" britisk specialenhed – som øjensynlig opererede på kryds og tværs i Bosnien – der stoppede ham og prøvede at true sig til at få udleveret et kort over de serbiske minefelter i området omkring Tuzla. Han nægtede og de kørte videre med uforrettet sag.

³⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Storm

³¹ Samtale Bjarne Hesselberg.

³² Forberedelserne var ikke mere hemmelige end at de danske FN-soldater på patrulje kunne observere den kroatiske opmarch i området og specielt notere sig, at der var tale om eliten i den kroatiske hær, hhv. den såkaldte Grom-brigade og Tiger-brigade.

at "vise flaget" i området. Med forbløffelse så de kroatiske soldater fra deres skyttegrave de danske soldater marchere forbi. De efterfølgende kampe og beskydningen af den danske lejr kostede to danske soldater livet, mens flere andre blev såret.³³

Erfaringerne fra det tidligere Jugoslavien var skelsættende for det danske Forsvars senere virke og generelt blev erfaringerne håndteret klogt. Det danske Forsvars pres på at forøge bevæbningen af de danske soldater og fx sige ja til indsamling af efterretninger vidner en realistisk forståelse af vilkårene i området. Også selvom det sidste formelt var et brud på FN's regler. Mest succesfuld var indsatsen i Tuzla i Bosnien, mens indsatsen i Kroatien næppe kan betegnes som andet end en fiasko for det danske Forsvar og FN. Hvor meget af det kan tilskrives den demokratiske kontrol kan diskuteres og der er visse kildemæssige begrænsninger, som gør det svært at sige med entydig sikkerhed. Hvad der eksempelvis blev debatteret i Forsvarsudvalget, Det Udenrigspolitiske Nævn og Sikkerhedsudvalget er stadig fortrolig-stemplede, skønt fx den daværende radikale forsvarsordfører Jørgen Estrup erindrer, at mange af diskussionerne sjældent bevægede sig ned på et detaljeret plan. Han erindrer fx ikke, at Forsvarsudvalget nogensinde diskuterede reglerne for soldaternes magtanvendelse - de såkaldte Rules of Engagemet (ROE).³⁴ Det kan i hvert fald konstateres, at diskussionerne i Folketingssalen (som er offentlige og som der bliver lavet referat af) ofte foregik på et overordnet og principielt plan. Som et pudsigt eksempel kan det nævnes, at Folketinget i marts og april 1993 diskuterede et beslutningsforslag om flere soldater og materiel til hhv. Kroatien og Bosnien. Det meste skulle til Kroatien, men alligevel endte Folketinget med primært at diskutere det principielle i at Danmark var militært involveret i Bosnien.³⁵ Som oberst Hesselberg forklarede under en samtale, var "Danbat" i Kroatien anbragt på "den glemte frontlinie" og han havde engang en bizar oplevelse af at blive ringet op af en DR-journalist, der spurgte til situationen i Sarajevo 800 kilometer mod syd.³⁶ Måske var problemet mindst lige så meget de enkelte forsvars- og udenrigsordføreres manglende kendskab til militære forhold som manglende informationer. I hvert fald forklarer Jørgen Estrup, at han blev radikal forsvarsordfører i 1988 fordi han havde en generel interesse for udenrigspolitik og at han måtte "uddanne" sig selv ved at skaffe alternative informationskilder til viden om Forsvaret. Eksempelvis gennem personlige netværk med højtstående officerer eller til de militære fagforeninger.³⁷

Trods det ydede det danske Forsvar en hæderlig indsats i det tidligere Jugoslavien og den demokratiske kontrol fungerede nogenlunde effektivt. Specielt når det betænkes hvad udgangspunktet oprindeligt var tilbage under lavpunktet i firserne. Nogle af de mindste skridt var måske også blandt de mest effektive hen imod Forsvarets omstilling til primært at fokusere på internationale operationer. Eksempelvis var der en indgroet holdning fra før 1990 om, at FN-operationer var et minus i en dansk officers karriere og skulle "trækkes fra" når han eller hun skulle forfremmes. Det var en arv fra før 1990, da FN-operationer primært bestod af indsatsen på den solrige og for det meste ret fredelige ø Cypern. Så sent som i 1993-94 oplevede departementschef Anders Troldborg den holdning i forsvarsledelsen. Med en politisk beslutning om, at ingen officer længere kunne nå en toppost uden at have forrettet international tjeneste og indførelse i lovgivningen om, at alle fastansatte soldater og officerer skulle være parate til at blive sendt ud i udlandet blev der kraftigt rykket ved den opfattelse.³⁸

Interessant nok synes der stadigvæk i de senere år at herske en betydelig usikkerhed i Forsvaret om hvordan en operation skulle gennemføres og eksempelvis hvilken status guerillasoldater (eller terrorister, banditter eller hvordan de ellers skal benævnes) skal have. Den såkaldte Hommel-sag fra

³³ Faber september 2000.

³⁴ Samtale Jørgen Estrup.

³⁵ Folketingstidende 25. marts 1993 side 6884-6886, side 7312-7320 og Folketingstidende 1.april 1993 side 7590-7599.

³⁶ Samtale Bjarne Hesselberg.

³⁷ Samtale Jørgen Estrup.

³⁸ Samtale Anders Troldborg.

2004 handlede om, at den danske bataljonsledelse i Irak var i vildrede med hvordan den skulle behandle de guerillaer, som angreb danske soldater. Forsvaret anvendte bl.a. en sprogofficer med en forældet uddannelse i afhøringsteknik til afhøring af fanger og trods flere forsøg kunne den pågældende sprogofficer ikke få instrukser fra Danmark om hvordan hun skulle behandle fanger. Hun handlede derfor i blinde og da lejrledelsen hørte om de metoder hun brugte i praksis gik den i panik og sendte hende hjem. Lejrledelsen blev samstemmende af flere kilder beskrevet som svag og i hænderne på en oberst, der var psykisk nedslidt.³⁹ Den pågældende sprogofficer og fire militærpoliti-sergenter blev først dømt, men senere frikendt for at have overtrådt Genevekonventionerne om behandling af krigsfanger netop med henvisning til, at det var formildende, at sprogofficeren selv flere gange havde prøvet at skaffe instrukser fra Danmark. Selve det, at sagen blev overladt til at blive afgjort af de civile domstole vidner om, at heller ikke i Forsvarsministeriet var man afklaret omkring hvordan problemet skulle gribes an. Sagen medførte også et voldsomt sammenstød mellem forsvarsledelsen og Forsvarsministeriet.

Et væsentligt problem her er, at Forsvaret i Irak og Afghanistan ikke er involveret i klare konventionelle krige (hvortil fx Geneve-konventionerne oprindeligt blev lavet for at regulere), men i en stribe lavintensiv krige hvor "fjenden" typisk bevæger sig ind og ud af civilbefolkningen. Somme tider fordi fjenden er civilbefolkningen. Mens Forsvaret og specielt hæren måske på sigt kan løse det strukturelle problem med at gå fra at være en nationalt-orienteret mobiliseringshær til at være et ekspeditionskorps uden at miste alle soldater, så er det betydeligt mere kompliceret at løse problemet med omstilling fra en type opgave til en anden type opgave. Reelt skal det danske Forsvar i dag være parat til at udføre alt lige fra en højintensiv konventionel krig til en guerillakrig til en fredsskabende mission til en fredsbevarende mission i den bløde ende af skalaen. Dette er ekstremt opslidende og rummer en konstant risiko for, at soldaterne i forvirring over opgavernes kompleksitet enten læner sig meget op ad brug af ildkraft eller tværtimod trækker sig tilbage til baserne og bliver handlingslammede. Hommel-sagen vidner i høj grad om de politiske konsekvenser for de civil-militære relationer når der ikke er afklaring om hvilken opgave soldaterne er sendt ud på og hvordan den skal udføres i praksis. Bedre bevæbning og mere udstyr kan være med til at løse problemet som set i Tuzla, men det er ikke en universalløsning hvis der ikke hersker afklaring om hvordan ressourcerne skal anvendes. I en guerillakrig skal militærmagt eksempelvis anvendes "økonomisk" for at undgå at ramme civilbefolkningen unødigt. Der må i politiske kredse herske forståelse for denne forvirring, som kan ramme selv de bedste. Israels hær har eksempelvis i nu tre årtier oparbejdet en betydelig militær kompetence i at "pacificere" palæstinesere i Gaza og på Vestbredden uden at ty til overdreven magtanvendelse. Trods brug af selvmordsbomber var palæstinenserne aldrig nogen større militær modstander for Israel. Men prisen blev betalt i 2006, da den israelske hær invaderede Libanon og løb ind i uventet hård modstand fra den militært meget mere kompetente og veludrustede Hizbollah-milits, som fra nedgravede stillinger tilføjede den israelske hær svære tab. Det er i dag alment accepteret, at Israel tabte denne krig.

Samlet set må det siges, at det danske Forsvar i løbet af de sidste tyve år er blevet mere operationelt kompetent. Men ikke uden en betydelig pris i form af en veritabel personaleflugt, som på sigt truer den politiske ambitioner bag den "aktivistiske" udenrigspolitik. Trods politiske fejltrin har den demokratiske kontrol levet op til intentionerne og ydet de udsendte soldater den nødvendige støtte i form af udrustning og politisk støtte bag missionerne. Ikke mindste fordi det var det bedste det danske Forsvar kunne gøre når det opererede sammen med og under andre allierede. Men som Hommel-sagen viser råder der også i politiske kredse en vis rådvildhed over, hvordan problematiske sager skal håndteres jf. henvisningen af sagen til de civile domstole i stedet for den militære rettergang.

³⁹ Dommen fra Københavns Byret januar 2006.

God militær rådgivning

Danske politikere er i endnu højere grad end civile beslutningstagere i andre lande afhængige af god militær rådgivning fra Forsvaret. Ikke mindst fordi opbygningen af alternative militære tænketanke tidligere systematisk er blevet søgt modarbejdet af forsvarsledelsen, der på den måde kunne bevare sit militære "informationsmonopol". Eller sagt mere enkelt: Den vigtigste kilde til viden og analyse om Forsvarets virke er stadigvæk Forsvaret selv. Et tilløb til alternativ militær rådgivning var i form af den tidligere Rådgivnings- og Analysegruppe (RAG) under Forsvarsministeriet. RAG blev skabt i 1985 for at skabe en militærfaglig modpol til Forsvarskommandoens militære "informationsmonopol" og var direkte underlagt Forsvarsministeriet. Ideen til RAG stammede fra den socialdemokratiske forsvarsordfører Knud Damgaard, der var stærk utilfreds med de oplysninger han fik fra Forsvarskommandoen og som ønskede at få militærtekniske informationer fra en mere uafhængig kilde. Uheldigvis betød netop dette forhold, at RAG blev set som en politisk konstruktion skabt for at genere Forsvaret. Trods flere publikationer gennem årene fik RAG derfor en stedmoderlig behandling fra både politisk og militær side og blev afviklet med forsvarsforliget i 1995. Den sidste chef for RAG i 1992-95, general Karsten Møller, blev nærmest beordret til at påtage sig jobbet for en organisation han selv kaldte "politisk betændt" og befolket med dissidenter fra Forsvaret med "fikse ideer" om reformer af Forsvaret. De Konservative ville eksempelvis nedlægge RAG (og fyre Møller) efter en rapport med kritiske udtalelser om hjemmeværnet, mens de Radikale ønskede RAG bevaret som et alternativ til hvad de fik at vide fra Forsvarskommandoen. I praksis modsatte Forsvarskommandoen sig energisk alle forslag og ideer fra RAG, som blev set som en socialdemokratisk opfindelse fra den bitre fodnote-periode tilbage i firserne.⁴⁰

Op gennem det meste af den behandlede periode har Forsvaret derfor bevaret sit "informationsmonopol" og er kun blev udfordret ad hoc. Jørgen Estrup erindrer eksempelvis, at han en morgen i august 1990 - de Folketinget skulle til at diskutere om korvetten "Olfert Fischer" skulle afsted eller ej til Golfen - blev ringet op af en søofficer, der forklarede, at korvettens udstyr slet ikke kunne klare at operere i den ekstremt varme Persiske Golf uden at fx elektronikken led overlast (problemet var reelt nok, men korvetten fik indbygget et specielt klimaanlæg for at løse det problem).⁴¹ Det store problem for Forsvarets "informationsmonopol" var, at det i stigende grad stod klart i løbet af halvfemserne, at det traditionelle fokus på territorialforsvaret af Danmark ikke længere ville være nok. Ret tidligt begyndte Forsvaret derfor at interessere sig for internationale operationer og allerede i 1990 beordrede den daværende forsvarschef, general Jørgen Lyng, et studie udarbejdet, som kunne vise hvad der ville kræve for det danske Forsvar at udsende en større international styrke.⁴² Det store problem var, at et større internationalt engagement uundgåeligt i et eller andet omfang ville gå ud over territorialforsvaret og de store interesser, som var bygget op om at opretholde det. Da de to militære fagforeninger CS og HKKF i 1990 foreslog oprettelsen af en international brigade på 3.000 soldater til internationale operationer var reaktionerne kølige.⁴³ Krigen i det tidligere Jugoslavien aktualiserede imidlertid igen spørgsmålet om en international brigade. Den daværende chef for Hærens Operative Kommando, general Kjeld Hillingsø, var en af officererne, som så krigen som en mulighed for at "manifestere" det danske Forsvar på en "synlig opgave" og lagde under en samtale ikke skjul på, at han allerede i sensommeren 1991 (et halvt år før den politiske beslutning blev truffet i Det Udenrigspolitiske Nævn om at sende "Danbat" afsted) begyndte at forberede indsatsen af danske styrker i det tidligere Jugoslavien for at redde hæren fra nedskæringer. Som han forklarede det:

⁴⁰ Samtale Karsten Møller.

⁴¹ Samtale Jørgen Estrup.

⁴² Samtale Jørgen Lyng.

⁴³ "Et forsvar der er brug for". CS og HKKF september 1990.

”Og årsagen til, at jeg gjorde det var selvfølgelig ikke, at...(uklare ord)...holde fast på hæren, men årsagen er, at jeg mener, at det er...det er forbryderisk naivitet at tro, at man ikke har brug for militærstyrker. Det der med, at nu er den tid kommet, hvor vi aldrig ville have krig mere, det har vi hørt en gang efter første verdenskrig og det kom ikke til at passe. Efter anden verdenskrig gik vi straks over i den kolde krig og jeg var overbevist om, at der ville blive rigeligt med krigsopgaver. Så derfor var det vigtigt, at fastholde en opgave...en synlig opgave. Det var derfor jeg lavede de her forberedelser.”⁴⁴

Det kan med andre ord konstateres, at der ret tidligt opstod kræfter i Forsvarets ledelse, der så en større international indsats som en mulighed for at redde hæren fra en gentagelse af Forsvarets kranke skæbne i mellemkrigstiden. Der var imidlertid også en betydelig modstand mod tanken om en større international indsats i hæren og den daværende chef for RAG - general Møller - genkalder sig, at der var en stor bekymring i officerskredse om, at en international brigade kunne ville æde territorialforsvaret op og dræne den for gode officerer, specialister og materiel. I 1992 blev forsvarsforliget indgået, hvor et flertal i Folketinget besluttede at oprette den Danske Internationale Brigade (DIB'en) trods modstanden fra Forsvarets side. Derpå opstod spørgsmålet så hvordan DIB'en konkret skulle udformes. Der var ingen klare retningslinier fra Folketingets side og som den daværende radikale forsvarsordfører Jørgen Estrup – hvis parti netop sammen med socialdemokraterne var blandt dem, der havde presset på for at få en international brigade – formulerede det, havde han ingen specifikke ønsker til en international brigade udover det skulle være en del af en "større international indsats".⁴⁵ Det blev med andre ord op til Forsvaret at bestemme hvordan brigaden konkret skulle se ud og resultatet blev en temmelig traditionel panserinfanteribrigade, der både skulle deltage i internationale operationer, men også være underlagt et britisk korps i Tyskland. I den styringsgruppe, der skulle bestemme brigadens organisation, var der veteraner fra FN-indsatsen på Balkan, som protesterede og påpegede, at kravene til løftekapacitet og sanitetsenheder ville være helt anderledes for en international enhed end for en traditionel panserinfanteribrigade, men de blev med Karsten Møllers ord "banket ned under gulvbrædderne".⁴⁶ I første omgang blev DIB'en mere et alibi over opretholdelsen over store dele af territorialforsvaret end et lokomotiv til internationale operationer som intentionen var. Den daværende departementschef Anders Troldborg indrømmer dette, men giver også udtryk for, at en mere brat omskiftning til internationale operationer kunne have skabt rystelser ned gennem den militære organisation som ville have skadet Forsvaret. Som han ser det var det en fordel, at processen kom gradvist og ikke hen over en meget kort periode.⁴⁷

Forsvarsledelsens stjernestund med militær rådgivning kom måske i forbindelse med indsatsen i det tidligere Jugoslavien i perioden 1992-95, hvor nogle hårde valg måtte træffes. Eksempelvis om bevæbningen af de danske soldater. Som tidligere nævnt gik et nærtbeslægtet land - Nederlandene - en anden vej end Danmark og sørgede for at sende en endog meget letbevæbnet styrke til Srebrenica i 1993. Danmark gik den modsatte vej og prøvede allerede i 1992 at sende tungtbevæbnede FN-styrker til Kroatien (hvilket FN blokerede⁴⁸) og valgte at sende en sværtbevæbnet styrke til Tuzla trods splittelse i regeringen og betydelig modstand fra FN. Den daværende forsvarschef Jørgen Lyng forklarede under en samtale hvorfor han udkæmpede hvad den daværende departementschef Troldborg kaldte "kampvognsslagene" inde i regeringen:

⁴⁴ Samtale Kjeld Hillingsø.

⁴⁵ Samtale Jørgen Estrup.

⁴⁶ Samtale Karsten Møller.

⁴⁷ Samtale Anders Troldborg.

⁴⁸ Samtale Kjeld Hillingsø.

Jeg var i 1990 eller '91 nede og besøge vores FN-styrke på Cypern og der så jeg det højdedrag - en stor, høj bakke - som englænderne skulle trække sig tilbage på når tyrkerne angreb. Og der havde englænderne fået at vide, at hvis tyrkerne fortsatte, så skulle de blive der og dø. Til sidste mand og sidste patron. Jeg fik at vide hvilke våben de havde og det var meget åbent - altså hele højdedraget. Jeg sagde danske soldater den opgave skulle de aldrig få. Den tog jeg med hjem så. Så havde jeg Hækkerup med nede på Balkan og så sagde jeg til ham "nu har du set det her, du har set hvad det er og jeg mener, at vi skal være opmærksomme, at når vi skal have nogen ud igen, så skal vi nok lige have tænkt på kampvogne." Og så tog regering Nyrup det op - Nyrup holdt to møder samme dag. Det sidste var i regeringens kommissionsudvalg var et helvede og de andre var også et helvede. Så gled det igennem.⁴⁹

Som tidligere nævnt opererede Danmark indenfor rammerne af FN. Det var derfor op til Danmark at fortolke hvordan disse rammer bedst kunne opfyldes. Set i lyset af hvad der skete i andre dele af Bosnien erkendte Danmark meget tidligt, at det eneste der kunne gøres var at øge bevæbningen af de udsendte danske soldater og give dem et robust mandat at gennemføre.

Splittelsen mellem hvad man kan kalde "traditionalisterne" og "internationalisterne" i Forsvaret blev til sidst vundet af sidstnævnte gruppe, der med forsvarsforliget i 2004 kunne fejre, at Forsvaret endelig kunne blive stillet fuldstændig om til internationale operationer. Når det tog så lang tid skyldes det formodentlig, at forsvarschefen i flere år måtte afbalancere de modstridende hensyn mellem et territorialt forsvar og en voksende international indsats. Forsvarschefen stod i den forbindelse i en speciel dobbeltrolle, da han både var regeringens øverste militære rådgiver, chef for Forsvarskommandoen (som reelt var en styrelse for de tre værnskommandoer) og samtidig personalechef for titusinder af mænd og kvinder i uniform. Det er formodentlig ikke muligt at afdække i hvilket omfang det har påvirket hans rådgivning til regeringen, men det kan næppe undgås med så modsatrettede hensyn. Hvad der imidlertid kan konstateres - simpelthen fordi det foregår i det åbne - er, at der er sket en vis fragmentering i forsvarsledelsen og at de forskellige dele af Forsvaret i de senere år er begyndt at fremhæve deres interesser udenom Forsvarskommandoen. Eksempelvis i august 2005 foreslog den nye chef for Søværnets Operative Kommando (SOK), kontreadmiral Nils Wang, at Danmark burde bruge nye de krigsskibe søværnet skulle modtage i de kommende år til at jage narkotransporter i Caribien. Ikke mindst fordi han ærligt indrømmede, at som det var nu savnede de skibe opgaver.⁵⁰ Synspunktet blev fulgt op i Berlingske Tidende i januar 2007, hvor kontreadmiral Wang slog til lyd for, at et orlogsfartøj burde udstationeres permanent i Det Indiske Ocean.⁵¹ Ønsket blev opfyldt i 2008, da Folketinget - efter kapringen af et dansk skib ud for Somalias kyst - traf beslutning om at anbringe et inspektionsskib permanent i området.⁵² I januar 2006 foreslog chefen for Jægerkorpsen, at danske specialstyrker burde bruges mere til "skarpe operationer" for at de ikke skulle miste deres kernekompetencer og dermed den goodwill de fik hos de allierede efter indsatsen i Afghanistan i 2002. Han foreslog konkret en indsats i Afghanistan og Afrika. Det medførte en kommentar fra den socialdemokratiske forsvarsordfører Per Kaalund om, at "Vi skal ikke bare opsøge internationale konflikter for, at de kan få træning for træningens skyld."⁵³ Ud fra disse to eksempler tyder noget på, at Forsvarsledelsen af en eller anden grund har mistet noget af grebet omkring ledelsen af Forsvaret. Forsvarsledelsen synes også at have mistet en hel del politisk goodwill som følge af dårlig rådgivning om køb af materiel og våbensystemer. Eksempelvis dronen "Tårnfolken", der ikke kunne flyve og redningshelikoptoren EH 101, der kun kan flyve 30 procent af den lovede tid. Forsvaret har kun et budget på cirka 19 mia. kroner pr. år, så den slags

⁴⁹ Samtale Jørgen Lyng.

⁵⁰ Stenstrup august 2005.

⁵¹ Brøndum januar 2007.

⁵² Rørbech februar 2008.

⁵³ Jyllandsposten 16. januar 2006.

fejltrin koster dyrt i både regeringen og i Folketinget. Måske kan det forklare hvorfor den nuværende forsvarsminister Søren Gade synes at ville indføre større kontrol med hvem der bliver kommende forsvarschef⁵⁴ og hvorfor han en overgang overvejede at slå FKO sammen med ministeriet. Oprettelsen af en egentlig militær tænketank - Dansk Institut for Militære Studier (DIMS) - i 2007 kan også forklares med et ønske om at bryde med Forsvarets "informationsmonopol" skønt spørgsmålet om hvorvidt eksperimentet bliver mere succesfuldt end historien om RAG mangler at blive set. Hvis resultatet af disse politiske skridt har været en relativ svækkelse af FKO ville det være dybt ironisk, da det formodentlig aldrig har været hensigten. De politiske beslutningstagere i Folketinget og regeringen ville ikke være tjent med i stedet for en øverst militær rådgiver at have en hel masse små og halvstore rådgivere.

Har forsvarsledelsen så alt i alt levet op til professor Fosters krav om god rådgivning? Den mest positive udlægning er et "både og". Forsvarschefen var i flere omgange nød til at afbalancere hensynet til hhv. den internationale indsats og territorialforsvaret, til de enkelte værn og til de mange ansatte i Forsvaret med hans upartiske rådgivning til regeringen og Folketinget. Det ville være en svær balancegang for selv den bedste mand. Der har været eksempler på god rådgivning - eksempelvis deployeringen af kampvogne til Bosnien i 1993 trods massiv politisk modstand - men der har også været eksempler på, at væsentlige reformer er blevet forhalet pga. institutionelle hensyn (oprettelsen af DIB'en) og at selv internationale operationer er blevet påvirket af snævre værnshensyn. Der sker i disse år en stramning med den demokratiske kontrol med Forsvarsledelsens "informationsmonopol" og det kan være en positiv tendens hvis det udnyttes rigtigt, men hvis det medfører en fragmentering og en splittelse af den øverste forsvarsledelsen - eksempelvis på tværs af de tre værn - kan det ende med at gøre mere skade end gavn.

Politisk neutralitet

Allerede tilbage i 1957 påpegede den amerikanske professor Samuel P. Huntington i sin klassiker "The Soldier and the State" at professionelle officerer i demokratier har et apolitisk, men grundlæggende konservativt værdisæt.⁵⁵ Der er ingen speciel grund til at antage, at danske officerer i nævneværdig grad er anderledes, men det er ikke ensbetydende med, at de åbenlyst tager partipolitisk stilling eller blander sig i politiske emner. Et af de mest sagkyndige eksperter indenfor dansk sikkerhedspolitik, professor Bertel Heurlin, skrev i 2004: "Der er imidlertid ikke meget, der tyder på politiske initiativer fra militær side med henblik på gennem fx en omfattende politisering eller etablering af fortrolige alliancer via de politiske partier at øve indflydelse. Det er i denne forbindelse interessant, at meget få og normalt slet ingen fra den øverste centrale militære ledelse deltager i den offentlige debat om forsvaret".⁵⁶

Partipolitisk neutralitet er imidlertid ikke ensbetydende med, at danske officerer ikke i stigende grad bliver brugt som diplomater i uniform. Det er en relativ ny rolle for danske officerer, skønt det må formodes, at højtstående danske officerer i NATO-sammenhæng i årtier har haft muligheden for at deltage i forhandlinger og træffe vigtige politiske beslutninger. Det nye er, at tendensen er accelereret og er blevet endnu mere omfangsrig. Alene forsvarschefens rejseaktivitet vidner om, at han er mere og mere på farten i udlandet: I midten af halvfemserne var den danske forsvarschef, general Lyng, ude og rejse 125 dage om året i udlandet for at deltage i NATO-møder, besøge

⁵⁴ Indtil 2008 lå en plan klar, som angiveligt tilrettelagde hver eneste topofficers karriereløb frem til 2024. Herunder også hvem der skulle være kommende forsvarschef og hvornår. Mønsteret var indtil da, at posten som forsvarschef gik på skift mellem værnene. Nu er der skabt større konkurrence om hvem der kan blive kommende forsvarschef fordi posten som nr. 2 eller forsvarsstabschefen fremover bliver besat efter ansøgning og på åremål.

⁵⁵ Huntington 1957/2003 side 79.

⁵⁶ Heurlin 2004 side 255.

udsendte danske soldater og det danske Forsvars militære aktiviteter i de baltiske lande.⁵⁷ Danmarks involvering i NATO-samarbejdet betød også, at forsvarschefen kunne yde politisk hjælp til andre forsvarschefer. Da Nederlandene i 1993 stod overfor at skulle deployere en FN-styrke til den bosniske by Srebrenica appellerede den nederlandske forsvarschef om hjælp til sin danske kollega og den danske forsvarsminister. Han anså beslutningen for uklog, men var selv for politisk bundet på hænder og fødder til at hindre udstationeringen. Forgæves prøvede de to at tale den nederlandske regering fra at sende en FN-styrke til Srebrenica i Bosnien, som de vurderede til at være militær sårbar og i alvorlig fare for at blive løbet over ende af bosniske serbere. Den politiske manøvre mislykkedes og den nederlandske FN-styrke blev deployeret, for så i sommeren 1995 at blive løbet over ende af bosniske serbere.⁵⁸

Nogle af de udstationerede danske officerer på internationale missioner kunne få en endog meget stor magt, fordi de kom som repræsentanter for en større international organisation. FN anbragte eksempelvis under krigen på Balkan en fredsbevarende styrke i Makedonien, der bl.a. skulle bevogte grænsen til Serbien for at forhindre kamphandlingerne i at sprede sig til den nye stat. Fra 1993 til 1994 havde FN-styrken i Makedonien den danske brigadegeneral Finn Særmark-Thomsen som chef, der mere optrådte som diplomat end som officer i hovedstaden Skopje. FN-indsatsen i Makedonien blev på sin vis forsømt til fordel for de langt mere intensive FN-operationer i hhv. Bosnien og Kroatien, men det gav også Særmark-Thomsen arbejdsro til at forhandle med makedonerne og deres naboer uden at FN-hovedkvarteret i Zagreb i Kroatien blandede sig i tide og utide. Han talte eksempelvis den makedonske regering fra at anerkende den lille ø-stat Taiwan mod at få en stor sum penge for det, da det ville få Kina (som gør krav på Taiwan) til at trække sin støtte til FN-missionen tilbage. Han fik også regeringen i Skopje til at forhandle med regeringen i Serbien og med regeringen i Albanien. Nok så vigtigt modvirkede han skridt, som kunne destabilisere missionen i Makedonien, eksempelvis da en højtstående amerikansk officer pressede på for at få sendt flere amerikanske brigader ind i Makedonien. USA havde en lille FN-styrke på 300 soldater i Makedonien og Særmark-Thomsen ønskede at den skulle forblive lille. Han modsatte sig også amerikansk pres for at gribe militært ind da en amerikansk FN-patrulje krydsede den uklare grænsedragning mellem Makedonien og Serbien, og blev taget til fange af en serbisk patrulje. I stedet fik han dem fri gennem sine diplomatiske kontakter til serberne.⁵⁹

Danske officerers rolle som "diplomat-officerer" er ikke altid uproblematisk, hvilket eksempelvis den såkaldte Hvidt-sag fra 2001 illustrerer. Den 26. marts 2001 samledes medlemmerne af EU's militære komite sig til et møde for at vælge en ny formand for komiteen. Formålet med den indtil da lidet kendte komite var at koordinere EU's militære opgaver og desuden rådgive EU's politikere om civil krisestyring, humanitær hjælp og økonomisk hjælp. Den italienske kandidat, general Mario Arpino, blev tippet til at være favorit og med en vis ret: Italien havde tilbudt at stille 19.000 soldater til EU's kommende EU-reaktionsstyrke på 60.000 soldater.⁶⁰ Men noget gik "galt": Den danske forsvarschef, general Christian Hvidt, kastede sin stemme på den finske general og forsvarschef Gustav Hägglund, som endte med at blive valgt. Kort efter blev forløbet af den ellers hemmelige afstemning lækket til medierne og sagen eksploderede i den danske presse. Et centralt omdrejningspunkt var Danmarks forsvarsforbehold for et militært samarbejde i EU, for hvorfor stemte Danmark overhovedet når landet havde forbehold? Men efterhånden som sagen blev afdækket i medierne kom det også frem, at general Hvidt aktivt havde arbejdet for at få valgt den finske kandidat (og personlige ven). Hvidt antydede kraftigt i et brev til Forsvarsministeriets departementschef og Udenrigsministeriets direktør den 21. februar, at han ikke anså den italienske kandidat for hverken seriøs eller kompetent. I mangel af bedre kandidater fra NATO-landene

⁵⁷ Lyng m.fl. 2000 side 230.

⁵⁸ Samtale Jørgen Lyng.

⁵⁹ Samtale Finn Særmark-Thomsen.

⁶⁰ Østergaard & Ullerup marts 2001.

arbejdede han derfor aktivt for at få general Hägglund valgt. Efter en måned fik general Hvidt svar tilbage fra de to embedsmænd med besked om, at der burde gives prioritet til en kandidat "fra et Nato-land" og at han skulle tage hensyn til forsvarsforbeholdet. Nogen formel instruks var der dog ikke tale om. Det sene svar og de vage formuleringer gjorde, at general Hvidt ikke følte sig forpligtet til at skifte kurs før det var for sent.⁶¹

Trods dette uheldige eksempel skal det siges, at der ikke er noget til hinder for, at Danmark også kan fostre sin egen klasse af "diplomat-officerer". I visse henseender er det ligefrem en bydende nødvendighed hvis Danmark for alvor ønsker at fortsætte med sin "aktivistiske" udenrigspolitik og på den måde læne sig op ad officerer, der ude i felten skal håndtere politiske og kulturelle barrierer. Eller være i stand til at samarbejde med andre landes militærstyrker. Danmark synes at overholde professor Fosters krav om et (parti)politisk neutralt militær, men ikke mere end at militære ledere på internationale missioner synes at yde en god indsats som "diplomat-officerer".

Social ansvarlighed

Kan det danske Forsvar siges, at dele værdierne i det danske samfund? Spørgsmålet er ikke irrelevant, fordi der samtidig skal ske en afvejning af hvilke krav den militære profession stiller. Der påhviler det danske Forsvar en særlig forpligtelse til ikke at blive en stat i staten, der udvikler sine egne normer og regler.⁶² Det kan skabe gode soldater, men også udvikle sig til en trussel mod den demokratiske styreform. Risikoen er naturligvis, at det går over gevind og skaber soldater, som ikke egner sig til at føre krig.

Tidligere udgjorde værnepligtige soldater ryggraden i det danske Forsvar og for mange politikere – eksempelvis forsvarsminister Knud Enggaard (1988-1993) – var værnepligten et centralt bindeled mellem Forsvaret og befolkningen.⁶³ I realiteten har dette bindeled været under afvikling i flere år i takt med, at værnepligten er blevet kraftigt forkortet til fire måneder og primært skal tjene til at finde egnede rekrutter til Forsvarets professionelle styrker. Det mangler endnu at blive set hvad følgerne af denne reduktion af værnepligtens rolle vil få og hvilke konsekvenser Forsvarets gradvise genprofessionalisering vil medføre. I praksis synes Forsvaret i dag at bevare båndene til civilsamfundet gennem en mere moderne mediestrategi, der dels skal søge at forklare hvad Forsvaret foretager sig i diverse krigszoner og dels søge at rekruttere alle typer af danskere, herunder også kvinder og "nydanskere". Det sidste er dog stødt på problemer: Kvinder har siden 1962 haft værneret i det danske Forsvar og i 1988 blev det også muligt for kvinder at kunne indrulleres i egentlige kampenheder. På nuværende tidspunkt er 900 kvinder eller 5 procent af de ansatte i Forsvaret kvinder.⁶⁴ Kvinderne skræmmes imidlertid væk af de hårde fysiske krav og den hårde – ofte mandschauvinistiske – tone i Forsvaret⁶⁵ og kun et fåtal af dem ender med at vælge at blive udsendt. En undersøgelse af 131 kvinder, der forlod Forsvaret mellem 2004 og 2007 viser, at 53 procent forlod Forsvaret pga. fysiske skader, mens resten forlod Forsvaret af andre årsager.

⁶¹ Mylenberg april 2001.

⁶² Canada havde en skandale i halvfemserne om eliteenheden Canadian Airborne Regiment (CAR), som udviklede sine egne martialske værdier og havde en stærkt racistisk tone til forskel fra resten af det canadiske militær. Styrken blev opløst i 1995 efter flere overgreb og mindst et mord på en somalier under en – ironisk nok – fredsbevarende mission i Somalia i 1992-93.

⁶³ Samtale Knud Enggaard.

⁶⁴ Kvinder og karriere i Forsvaret. <http://forsvaret.dk/FKO/Om+Forsvaret/Medarbejdere/KvinderiForsvaret/>

⁶⁵ I Sverige måtte cirka 2.300 soldater i "Nordic Battlegroup" (en styrke tilknyttet EU's udrykningskorps) få fjernet kønsdelen på en løve, som prydede venstre skulder på deres uniformer efter klager fra kvindelige soldater, der gik til EU-domstolen. Kunstneren bag løven blev rasende og påpegede, at "en kønsløs løve er et våbendyr, som er berøvet sin styrke, sin evne til at forplante sig og til at hævde sig på den internationale arena når det gælder våbenskjold." Nyhedsavisen 14. december 2007.

Primært på grund af det psykiske arbejdsmiljø.⁶⁶ Selvsagt er spørgsmålet nøjagtig hvor langt Forsvaret skal gå for at øge sin tiltrækning hos kvinderne. En kvindelig chefpsykolog ved Institut for Militærpsykologi foreslog at ”differentiere” mellem mænd og kvinders fysiske krav, mens den nuværende forsvarsminister Søren Gade foreslog, at kvinder kunne få længere tid til at komme op med mændenes fysiske niveau.⁶⁷ Måske endnu mere fatalt er Forsvarets manglende evne til at rekruttere ”nydanskere” med kun 174 personer eller 0.7 procent ”nydanskere” i Forsvaret.⁶⁸ I teorien har Danmark en regulær guldgrube her, da militæret i et land som USA har været en social stige opad for diskriminerede minoritetsgrupper som sorte og spansk-talende. Danmark kunne herunder også trække på de enorme ressourcer, som fx de 13.000 pashtunsk-talende ”nydanskere” i Danmark udgør. I praksis er alle officerer, som lige nu er under uddannelse til sprofficerer, etnisk danskere.⁶⁹ Hvorfor Forsvaret ikke kan tiltrække ”nydanskere” til Forsvaret kan diskuteres, men det er blevet bemærket, at flere bevidst vælger at dumpe til sessionsprøven. Formodentlig lokker udsigten til som soldat at kunne komme til enten Mellemøsten eller Centralasien ikke ligefrem ”nydanskere” til at melde sig.⁷⁰

Det danske Forsvar kæmper også på andre punkter med sit sociale ansvar. Et udmærket eksempel er spørgsmålet om åbenhed, det vil sige hvilke informationer skal der være adgang til og hvilke informationer skal befolkningen ikke have at vide – i det mindste ikke med det samme? Dilemmaet er, at tilbageholdelse af informationer kan give anledning til spekulationer og konspirationsteorier, men for stor åbenhed kan på den anden side bringe selve de udsendte danske soldaters liv i fare. Det kan konstateres, at indtil for få år siden lagde Forsvaret næsten som en rygmarvsreaktion røgslør ud hver gang det blev bedt om at diskutere en eller anden militær operation. Eksempelvis da danske F16-fly fra en base i Kirgistan i 2003 gennemførte luftangreb i Afghanistan uden at det i begyndelsen hverken blev hverken be- eller afkræftet af Forsvaret. Den officielle forklaring var, at Forsvaret ønskede at beskytte de pågældende piloter og deres pårørende. Noget, som imidlertid vakte en del undren fordi der var langt større åbenhed om de norske bombemissioner fra samme base i Kirgistan. Som SF’s forsvarsordfører, Villy Søvnald, konstaterede til Berlingske Tidende havde ”der jo ikke været massedrab på piloter i Norge.”⁷¹ Efter en uge skiftede forsvarret også kurs og blev mere åben om de danske luftangreb. Den nøjagtig samme tendens har gjort sig gældende med hensyn til de danske specialstyrkers indsats og her blev lukketheden i årevis fastholdt. Igen med henvisning til soldaterne og kommende operationers sikkerhed. De danske styrker opererede i en særlig international styrke kaldet ”Task Force K-Bar”, der i løbet af 2002 deltog i 42 spejdermissioner og 23 kampmissioner. Styrken dræbte i alt 115 og tog 107 fjendtlige personer til fange. I december 2004 modtog ”Task Force K-Bar”, herunder lederen af det danske kontingent, den næsthøjeste amerikanske militære udmærkelse i en ceremoni i USA mens præsident Bush så på. Hvad de blev hyldet for vidste ikke ret mange, heller ikke det danske Folketing.⁷² Som Per Kaalund, forsvarsordfører for socialdemokraterne, konstaterede til en avis kunne selv Folketingets Forsvarsudvalg kun få at vide, at de danske specialstyrker ”har gjort det godt”. Hvad det så end ville sige.⁷³ Først i september 2005, efter lang tids pres (også internt fra Jægerkorpset, da hemmelighedskræmmeriet besværliggjorde rekruttering til korpset), kom der skred i åbenheden og den daværende militærchef for de danske specialstyrker, oberstløjtnant Frank Lissner, forklarede under et åbent hus-arrangement i Aalborg, at danske soldater aldrig kom direkte i kamp i

⁶⁶ Politiken juni 2007.

⁶⁷ Jyllandsposten juni 2007.

⁶⁸ Mortensen marts 2006.

⁶⁹ Brøndum oktober 2007.

⁷⁰ Billie oktober 2006.

⁷¹ Brøndum februar 2003.

⁷² Halskov februar 2005.

⁷³ Dahlin & Rasmussen maj 2004.

Afghanistan. Derimod dirigerede de luftangreb fra landjorden og koncentrerede sig i det hele taget først og fremmest om at observere og indsamle efterretninger.⁷⁴

Det er indlysende hvad dilemmaet er. På den ene side kan hemmeligholdelse udløse politiske spændinger på Christiansborg. Ikke så meget mellem regeringen og Forsvaret (idet regeringen må formodes at vide besked om hvad specialstyrkerne har foretaget sig), men mere mellem Folketinget og regeringen. Men indirekte kan også forholdet mellem Folketinget og Forsvaret blive skadet hvis Folketinget ikke føler, at de har styr på hvad der foregår. På den anden side kan større åbenhed bringe de danske soldaters liv i fare. Under en samtale med den tidligere formand for Forsvarsudvalget, Helge Adam Møller fra de Konservative, gav han i maj 2007 udtryk for en betydelig ærgrelse over, at en lækage i Det Udenrigspolitiske Nævn havde betydet, at medierne var blevet underrettet om den planlagte afsendelse af 30 jægersoldater til Irak. Her skulle de observere i området omkring den danske hovedlejr og om muligt nedkæmpe de guerillaer, som med jævne mellemrum bevægede sig tæt på den danske hovedlejr for at affyre en raket eller en mortergranat for så at stikke af igen. Nu var overraskelsesmomentet formodentlig gået tabt på grund af lækagen.⁷⁵ Den kyniske sandhed er måske, at der altid vil være en grundlæggende konflikt mellem på den ene side en militær organisation – der i sagens natur må arbejde lukket og hierarkisk – og så en offentlighed, herunder Folketinget, som vil presse på for mere og mere åbenhed.

Samlet set kan i høj grad diskuteres om hvorvidt Forsvaret kan siges at leve op til sit sociale ansvar – slet og ret fordi så mange i samfundet vælger Forsvaret fra. Det er imidlertid et relevant spørgsmål om der er så meget der kan gøres ved det. Forsvaret kan kun gå til en vis grænse for at blive ”politisk korrekt” for kvindernes skyld uden at det begynder at gå ud over den militære kompetence og det er ikke Forsvarets ansvar, at den på politisk foranledning har været nød til at føre krig i de muslimske lande Irak og Afghanistan. Men af samme grund synes det uundgåeligt, at der hele tiden vil være en skævhed mellem det civile samfunds normer og forventninger og så hvad Forsvaret står for og laver af opgaver. Det samme gælder også spørgsmålet om Forsvarets kultur af hemmeligholdelse, som i virkeligheden har flyttet sig meget, men som alligevel hele tiden synes at udløse tilbagevendende problemer. Måske først og fremmest mellem Forsvaret og medierne, men det er også medierne som er med til at skabe den folkelige opfattelse af Forsvaret.

Konklusion

Det danske Forsvar har ændret sig meget i de seneste to årtier. Opgaverne er blevet dramatisk anderledes, horisonten er blevet betydelig større og organisationens politiske betydning har skiftet karakter. Lever Forsvaret så i dag op til professor Gregory Fosters krav til de rette civil-militære relationer? Er det danske Forsvar underlagt effektiv demokratisk kontrol og samtidig strategisk effektiv? Svaret er blandet. På den ene side er Forsvaret indiskutabelt mere operationelt kompetent i dag end for tyve år siden og danske soldater har udført alle de opgaver som er blevet pålagt dem, men prisen i form af nedslidning af materiel og den mentale nedslidning af soldater har været dramatisk. Så meget, at det må overvejes om Forsvaret kan fortsætte sin rolle i den ”aktivistiske” udenrigspolitik i længden.

Forsvarets evne til militær rådgivning kan diskuteres, da rent institutionelle hensyn altid synes at have spillet en central rolle i rådgivningen. Udformningen af DIB'en i tiden 1992-94 blev eksempelvis kraftigt påvirket af hensynet til at opretholde territorialforsvaret i et stykke tid endnu. Der er også eksempler på gode militære råd og eksempelvis fortjener Forsvarets ledelse ros for, at have presset på for at sende kampvogne til Bosnien under borgerkrigen i tiden 1992-94 for på den

⁷⁴ Svane & Tromle september 2005.

⁷⁵ Samtale Helge Adam Møller.

måde at sikre, at Forsvaret kunne udføre sine opgaver. Trods massiv politisk modstand i Udenrigsministeriet, internt i regeringen og i FN.

Forsvarets bedste "record" kommer når det gælder den politiske neutralitet. Trods en forventelig apolitisk højreorienteret indstilling har Forsvaret evnet at holde sig udenfor snævre (parti)politiske alliancer og bevare sit helhedssyn på hvad der er godt for Danmark og den opgave som de skal udføre. Forsvaret har således i de senere år spillet en større udenrigspolitisk rolle og nogle højtstående officerer har udført opgaver, som tåler sammenligning med diplomaters arbejde. Det har ikke altid været uproblematisk (som Hvidt-sagen vidner om), men der har også været eksempler på "diplomat-soldater" som brigadegeneral Finn Særmark-Thomsen, der gjorde en stor indsats for at bevare freden i Makedonien på et kritisk tidspunkt af borgerkrigen i det tidligere Jugoslavien. Måske er årsagen, at der trods alt ikke er så stor forskel på i hvert fald de overordnede mål mellem diplomati og militær, for begge handler overordnet om at sikre nationens eksistens i mange år endnu. Til forskel fra politik, der handler om at overleve indtil næste fredag.

Den måske største og mest uløselige konflikt er når det gælder Forsvarets sociale ansvar. Der findes ingen lette løsninger på spørgsmålet om hvad Forsvaret kan gøre for at tiltrække kvinder eller "nydanskere" i Forsvaret. Slet og ret fordi Forsvaret måske uundgåeligt er en "anakronisme" i et moderne velfærdssamfund som det danske i det 21. århundrede, hvor folk er mere optaget af hvem der vinder næste "reality-show", benzinpriserne, om DSB kører til tiden osv. end af hvad danske soldater foretager sig i deres skyttehuller i Helmand-provinsen i Afghanistan. Det er et problem alle vestlige samfund kæmper med, så Danmark står ikke alene, men det gør ikke Forsvarets overlevelsesmuligheder lettere i det 21. århundrede.

Alle disse oplysninger viser, at i grund og bund fungerer den demokratiske kontrol med det danske Forsvar som den skal. Forsvaret er politisk loyal overfor det danske folkestyre og udfører trofast de opgaver, som de politiske ledere har besluttet. Forsvaret har bl.a. – skønt hen over en meget lang tidsperiode – gennemført en kritisk omstilling fra et territorialforsvar til i dag at være et moderne dansk ekspeditionskorps. Det har i den forbindelse også forbedret sin operationelle kompetence siden lavpunktet omkring den kolde krigs afslutning. Der er så muligt at påpege en masse problematiske aspekter i den forbindelse, eksempelvis omkring Forsvarets rådgivning, men det kan realistisk betragtet ikke rigtig overraske, at Forsvaret har sine egne institutionelle interesser at forsvare. Det bliver først for alvor problematisk hvis rådgivningen har påvirket udformningen og indholdet af en international mission, men selv eksempelvis oprettelsen af DIB'en synes i værste fald kun at have forhalet Forsvarets omstilling til internationale opgaver. Forsvaret fungerer i dag som et separat "Udenrigsministerium" og søger at promovere de vestlige værdier ved at sende styrker ud til fjerne konfliktzoner. Denne opgave udføres generelt loyalt og (parti)politisk neutralt af Forsvarets ledelse. Den største trussel mod den demokratiske kontrol kommer måske i virkeligheden fra den kendsgerning, at selvom et flertal af danskerne passivt støtter denne politik, så der er der ingen speciel lyst til selv at bidrage med soldaterne til disse felttog i fjerne lande med risiko for eget liv. Også selvom disse operationer støttes af et flertal af Folketingets partier. Forsvaret behøver befolkningens støtte for at bevare det folkelige mandat og rent praktisk hente rekrutter til at videreføre de militære operationer, men hvor langt Forsvaret skal gå for at få denne støtte er et åbent spørgsmål. Hvis der ikke findes et passende svar på spørgsmålet kan Forsvarets rolle i den "aktivistiske" udenrigspolitik nemt ende med enten at blive skåret dramatisk ned eller få en brat ende i de kommende år.

Kilder

Bøger:

1. Bertel Heurlin: "Riget, magten og militæret". Aarhus Universitetsforlag 2004.
2. Samuel P. Huntington: "The Soldier and the State". Belknap 1957/2003.
3. Jørgen Lyng m.fl. : "Ved forenede kræfter". Forsvarskommandoen 2000.
4. Lars Møller: "Operation Bøllebank". Høst & Søn 2002.
5. Søren Nørby: "Det danske Forsvar". Aschehoug 2006.
6. Nikolaj Petersen: "Globalt og Internationalt Engagement". Gyldendal 2004.

Artikler:

1. Nasrin Bilie: "Nydanskere vil ikke i militæret". Søndagsavisen 20. oktober 2006.
2. Christian Brøndum: "Hovedløst: Politikere kræver åbenhed om forsvarrets aktioner". Berlingske Tidende 3. februar 2003.
3. Christian Brøndum: "Dansk krigsskib i globalt beredskab": Berlingske Tidende 5. januar 2007.
4. Christian Brøndum: "Kun etniske danskere vil være tolk i Afghanistan". Berlingske Tidende 22. oktober 2007.
5. Christian Brøndum: "Endnu en dansk soldat dræbt i Afghanistan". Berlingske Tidende 1. april 2008.
6. Michael Clemmesen: "De danske væbnede styrker fra fremtiden – en skitse fra sidelinien". Maj 2003.
7. Ulrik Dahlin & Poul Rasmussen: "De har gjort det godt". Information 19. maj 2004.
8. Kim Faber: "Det glemte kompagni". Politiken 24. september 2000.
9. Philip Egea Flores & Morten Henriksen: "Danskerne vil sætte hårdt mod hårdt". Berlingske Tidende 4. juni 2008.
10. Gregory Foster: "The Culture of Military Bureaucracy: The Civil-Military Relations in Democracies Today." The Public Manager. 2000.
11. Lars Halskov: "Danske soldater hædret af USA for hemmelige operationer". Politiken 23. februar 2005.
12. Thomas Schouv Jakobsen: "Erfaren soldat bag vådeskud". Jyllandsposten 27. februar 2008.
13. Poul Pilgaard Johnsen: "Ingen slinger". Weekendavisen 29. juli 2005.
14. Hans Mortensen: "Officerer er jo hvide". Weekendavisen 17-23. marts 2006.
15. Troels Mylenberg: "For Vidt". Weekendavisen 27. april 2001.
16. Mikala Satiya Rørbech: "Dansk krudt mod Somalias pirater". Information 5. februar 2008.
17. Mads Stenstrup: "Søværnet: Søværnet vil bekæmpe narko i Caribien". Jyllandsposten 21. august 2005.
18. Anne Mette Svane & Erik Tromle: "Aktioner: Elitestyrker kom aldrig i kamp". Jyllandsposten 8. september 2005.
19. Kim Vibe: "78 luftangreb på Taliban". Forsvaret september 2006.
20. Ulla Østergaard & Jørgen Ullerup: "Forsvarsforbeholdet: Danske forbehold udløser kritik i EU". Jyllandsposten 31. marts 2001.
21. Charlotte Aagaard: "Masseflugt fra Forsvaret fortsætter". Information 13. maj 2008.
22. Jyllandsposten: "Elitetropper: Politikere afviser flere skarpe missioner". Jyllandsposten 16. januar 2006.
23. Jyllandsposten: "Forsvaret er for hårdt for kvinder". Jyllandsposten 23. juni 2007.
24. Politiken: "Kvinder opgiver Forsvaret". Politiken 22. juni 2007.
25. "Kvinder og karriere i Forsvaret". FKO's hjemmeside 8. juni 2008.
26. Wikipedia online om "operation Storm". http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Storm

Primære kilder:

1. "Et forsvar der er brug for". CS & HKKF september 1990.
2. E-mail fra Forsvarsministeriet 9. marts 2007.
3. Forsvarskommissionen af 1988: "Forsvaret i 90'erne – beretning fra Forsvarskommissionen af 1988". Hovedbind, bilag 1-4 og bilag 5-29" 1990.
4. Folketingstidende 25. marts 1993.
5. Folketingstidende 1. april 1993.
6. Københavns Byret. Domsudskrift. Januar 2006.
7. Report of the Secretary General pursuant to General Assembly resolution 53/35. Fall of Srebrenica. FN 15. november 1999.

Samtaler:

1. Samtale Knud Enggaard.
2. Samtale Jørgen Estrup.
3. Samtale Bjarne Hesselberg.
4. Samtale Kjeld Hillingsø.
5. Samtale Per Hvidberg.
6. Samtale Jørgen Lyng.
7. Samtale Helge Adam Møller.
8. Samtale Karsten Møller.
9. Samtale Finn Særmark-Thomsen.
10. Samtale Anders Troldborg.